

4. Титова М.Ф. Усвоение глухим школьниками произношения слова при использовании дактильной формы речи / Под ред. С.А. Зыкова. — М.: АПН РСФСР, 1963. — 98 с.

5. Коровин К.Г. Книга для учителя школы слабослышащих: Обучение рус. яз., чтению, произношению / К.Г. Коровин, И.М. Гилевич, Н.Ю. Донская и др.; Под ред. К.Г. Коровина. — М.: Просвещение, 1995.

6. Ronnie B Wilbur. The Use of ASL to Support the Development of English and Literacy. — 2000/ — Journal of Deaf Studies and Deaf Education.

УДК: 376.1-056.26:617.751.6:376.015.324.4:159.952.13

Рецензент: О.П. Таран,

кандидат психологічних наук, доцент

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УМОВ РОЗВИТКУ ТА ФОРМУВАННЯ
ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ
ЗОРУ**

Т.М. Костенко

В статті розглянуто умови розвитку та формування пізнавальної активності дітей з порушеннями зору. Проаналізовані соціальні, психологічні і педагогічні умови, що виникають на шляху формування та розвитку пізнавальної активності в дітей з порушеннями зору.

Ключові слова: діти з порушеннями зору, пізнавальна активність, пізнавальна діяльність, навчально-виховний процес.

Обеспечение условий развития и формирования познавательной активности детей с нарушениями зрения

В статье рассмотрены условия развития и формирования познавательной активности детей с нарушениями зрения. Проанализированы социальные, психологические и педагогические условия, возникающие на пути формирования и развития познавательной активности у детей с нарушениями зрения.

Ключ
познавате
учебно-во
The
cogni
In th
generating
of view.
Pedagogic
and deve
violations
Key
pознавате.
vospytatel

Одни
сучасному
дитиною
розв'язан
Ш. Амона
Н. Дметер
О. Матюц
розвитку
необхідне
не достат
пізнаваль
проблема
психологі
формуван
порушенн
Джер
потреби, з
пізнаваль
характери
що відоб
пізнаваль
слід зазн

Ключевые слова: дети с нарушениями зрения, познавательная активность, познавательная деятельность, учебно-воспитательный процесс.

The provide for the development and formation of the cognitive activity of children with visual impairments

In the article address the terms of development and generating engagement poznavatelnoy children with violations of view. Proanalyzyrovan sotsyaln, psychological and Pedagogical uslovyy, voznykayuschyh must exist for generating and development poznavatelnoy activity in children with violations of view.

Keywords: Parenting with violations of view, poznavatel'naya activity poznavatel'naya activities, the training-vospytatelny process.

Одним з головних завдань дошкільної ланки освіти на сучасному етапі є цілеспрямоване сприяння виявленню дитиною активності, самостійності, творчого підходу до розв'язання проблемних ситуацій. Наукові дослідження Ш. Амонашвілі, Л. Буркової, О. Брежневої, Д. Годовікової, Н. Дметерко, З. Друзь, С. Ладивір М. Лісіної, Г. Люблінської, О. Матюшкіна, Г. Сироти свідчать про те, що стимулювання розвитку пізнавальної активності дошкільників можливе і необхідне. Однак в межах зазначеної проблеми залишаються не достатньо вивченими умови розвитку формування пізнавальної активності дітей з порушеннями зору. Ця проблема вимагає детального вивчення соціальних, психологічних і педагогічних умов, що виникають у процесі формування та розвитку пізнавальної активності в дітей з порушеннями зору.

Джерелом пізнавальної активності є пізнавальні потреби, мотиви, інтереси що реалізуються безпосередньо в пізнавальній діяльності. Пізнавальна активність характеризується ставленням дитини до процесу пізнання, що відображається на якості, характері і результатах пізнавальної діяльності у досягненні поставленої мети. Тому, слід зазначити, що пізнавальна активність дітей з

порушеннями зору є складовою мотиваційного компоненту навчання та однією з головних умов, розумового розвитку дітей, оскільки інтелектуальна сфера дитини з порушеннями зору успішно розвивається лише за умови присутності і розвитку пізнавальних потреб (М.І. Земцова, Л.І. Солнцева, А.І. Каплан, Л.І. Кирилова, А.В. Хватова, І.А. Ферфільфайн) [2]. Вченими засвідчено на скільки важливо враховувати в ході навчально-виховного процесу власну активність дитини, і стимулювати її розвиток.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми формування пізнавальної діяльності дозволяє зазначити, що незалежно від розуміння змісту понять "пізнання", "пізнавальна діяльність", "пізнавальна активність", Л. Артемова, Д. Богоявленська, М. Матюшкін, М. Поддьяков, О. Проскура, К. Щербакова, Г. Щукіна та інші, підкреслюють їх виняткову важливість у розвитку особистості з порушеннями зору.

Варто зазначити, що у теоріях, у яких наявні різні підходи до визначення сутності пізнавальної активності, спільним є трактування ознак прояву пізнавальної діяльності, а саме: потреба, "спрага" знань (Н.Д. Носков, М.Я. Скоморохов, І.Ф. Харламов, Т.І. Шамова); прагнення зрозуміти явища, що вивчаються (Н.С. Литвиненко, М.П. Осипова, О.П. Сауліна); наявність стійкого інтересу (Т.В. Генінг, І.Д. Кутузов, М.Д. Носков, О.П. Сауліна); готовність до активного пізнання (М.О. Данилов, І.О. Редковець, О.П. Сауліна, М.Н. Терьохін); оволодіння прийомами пізнавальної розумової діяльності (М.О. Данилов, Н.С. Литвиненко, І.О. Редковець, І.І. Родак, М.Я. Скоморохов, І.Ф. Харламов, Т.І. Шамова); вміння бачити проблему (Н.С. Литвиненко, І.Ф. Харламов); зосередженість уваги (М.Д. Носков, І.Ф. Харламов, М.О. Данилов); самостійність у виконанні навчальних завдань (М.О. Данилов, Н.С. Литвиненко, О.П. Сауліна, М.Н. Терьохін); вміння мобілізувати вольові зусилля для розв'язання пізнавальних завдань (Т.В. Генінг, М.О. Данилов, М.Г. Муртазін, І.О. Редковець, І.І. Родак); якість знань, уміння переносити

знання в
І.О. Редковець
пізнавальній
І.І. Родак, Л.І.
Оскільки
— її пред
розглядають
поглиблення
спрямована і
У дос
О.М. Леонтьєв
положення п
для подальш
якісних псих
активності,
відбувається
будь-якого к
уявлення про
доповнюється
діяльності. П
внутрішню с
порушеннями
діяльності.
Вивченн
важливим, ос
якій проявляє
її ставленні
ефективного
мобілізації з
навчально-піз
Найбільш
активності ди
— зосе
досліджувано
— ініці
прагне дізнати

знання в нові умови (М.О. Данилов, М.П. Осипова, І.О. Редковець, М.Н. Терьохін); прояв творчості у пізнавальній діяльності (І.Д. Бутузов, Г.М. Муртазін, І.І. Родак, Л.П. Христова).

Оскільки головна характеристика пізнавальної потреби – її предметність, розвиток пізнавальної активності розглядають як процес збагачення, розширення і поглиблення сфери предметів, що пізнає дитина, на які спрямована її активність.

У дослідженнях О.В. Запорожця, Г.С. Костюка, О.М. Леонтьєва, М.І. Лисіної, Г.О. Люблінської обґрунтовано положення про те, що дошкільний вік є важливим періодом для подальшого розвитку особистості, оскільки це – час якісних психічних утворень [3]. Це стосується і пізнавальної активності, яка зароджується в ранньому віці, коли відбувається стрімкий ріст і накопичення знань. В основі будь-якого конкретного акту пізнання – певне початкове уявлення про світ, його образ, який пізніше уточнюється, доповнюється або спростовується під час пізнавальної діяльності. Пізнаючи самого себе, усвідомлюючи свою внутрішню суть у процесі суспільної діяльності, дитина з порушеннями зору активізує самоаналіз пізнавальної діяльності.

Вивчення умов формування пізнавальної активності є важливим, оскільки вона є якістю діяльності (Т.І. Шамова), у якій проявляється особистість дитини з порушеннями зору в її ставленні до змісту і процесу діяльності, прагненні до ефективного оволодіння знаннями і вміннями, а також мобілізації морально-вольових зусиль для досягнення навчально-пізнавальних цілей [4].

Найбільш загальними показниками пізнавальної активності дитини з порушеннями зору є:

- зосередженість, концентрація уваги на досліджуваному предметі, темі заняття;
- ініціативність, коли дитина за власним бажанням прагне дізнатися більше, брати участь у дискусії;

– емоційність – позитивні емоційні переживання при подоланні труднощів у діяльності.

На кожному віковому етапі пізнавальна активність має свої *форми поведінкових проявів* та потребує особливі *умови* для їх формування у дітей з порушеннями зору. Спостерігаючи за дітьми з порушеннями зору на заняттях та в самостійних видах діяльності, ми виділили такі *форми поведінкових проявів* та визначили відповідні *умови* розвитку та формування їх пізнавальної активності.

Безпосередня пізнавальна активність, допитливість – генетично рання форма пізнавальної активності, характерна переважно для дошкільного віку, зовні вона проявляється в наступному:

– безпосередній інтерес до нових фактів, цікавим явищам, пов'язані з цим питання до дорослих (батьків, вихователів);

– позитивне емоційне переживання, пов'язане з отриманням нової інформації.

В цьому проявляється орієнтованість дітей з порушеннями зору на зовнішній світ, їх чуттєве і переважно практичне ставлення до дійсності.

Основна *умова*, що забезпечує цей рівень пізнавальної активності, – насичене інформаційне середовище, а також можливість практичної діяльності в ньому. Основним «бар'єром», що перешкоджає розвитку даного рівня пізнавальної активності, є раннє введення теоретичних форм навчання, занадто раннє прилучення дитини з порушеннями зору до «книжкової культури».

Іншими словами, допомагає все, що сприяє збагаченню чуттєво-практичного досвіду дитини з порушеннями зору, заважає те, що дає йому готові знання раніше, ніж вони знадобилися йому для осмислення власного досвіду.

Пізнавальна активність, пов'язана зі здобуванням знань, умінь і навичок необхідних для вирішення пізнавальних завдань, прагнення до інтелектуальних досягнень.

Для цієї форми характерні:

– прагнення вирішувати інтелектуальні завдання;

– пр
вирішення

– по

– пр

зробити», «
неправильн
навчитися,
дії;

– ус

діяльності;

– по

засвоєнням

відпрацюва

вирішення н

– си

отримання

виконання

симптоми пе

Отже,

діяльності

оволодіння

вербальної

співпраці її

розвитку. П

можна плут

(прийом, сп

Основн

дорослих (в

успіхів дит

майбутнє. О

заміна пізн

також оріє

виконавську

В уяв

активність д

виконання в

– прагнення отримати похвалу або винагороду за вирішення завдань;

– потреба в інтелектуальних досягненнях;

– питання по темі, що вивчається за типом «як це зробити», «для чого це треба робити», «що правильно, що неправильно» і т.п., що характеризують прагнення навчитися, засвоїти нову інформацію, освоїти новий спосіб дії;

– установка на оволодіння запропонованим способом діяльності;

– позитивне емоційне переживання, пов'язане із засвоєнням нових знань, прийомів, способів діяльності, відпрацюванням складних операцій, знаходженням шляхів вирішення навчальних завдань;

– ситуативний характер пізнавального інтересу: після отримання нових відомостей, після закінчення дії (заняття, виконання завдання) інтерес вичерпується, з'являються симптоми перенавантаження.

Отже, цей рівень, де основним змістом пізнавальної діяльності стає саме інтелектуальна задача, забезпечує оволодіння дитиною зразками предметних дій та форм вербальної взаємодії, що відбувається у безпосередній співпраці її з дорослим, тобто реалізація зони найближчого розвитку. Прояви пізнавальної активності на цьому рівні не можна плутати з прагненням механічно відтворити зразок (прийом, спосіб, зміст знання), пропонований дорослим.

Основною умовою розвитку даного рівня є ставлення дорослих (вихователів і батьків), їх очікування з приводу успіхів дитини з порушеннями зору і перспектив на її майбутнє. Основні бар'єри – розвиток конкурентності та заміна пізнавальної мотивації мотивацією досягнення, а також орієнтація педагогів і батьків переважно на виконавську сторону діяльності.

В уявленнях більшості вихователів пізнавальна активність дитини з порушеннями зору прирівнюється до виконання вимог, формальної активності на заняттях і до

старанності, а справжня допитливість і прагнення зрозуміти, як і чому зробити правильно, розглядається як перешкода навчально-виховному процесу.

Пізнавальна активність, спрямована на пізнання властивостей предметів і явищ, розуміння зв'язків між ними.

Для цієї форми характерно:

- питання, що характеризують інтерес до досягнення змісту, властивостей предметів і явищ;
- вільне і зацікавлене оперування знаннями та вміннями в області обговорюваної теми;
- прагнення виконувати завдання швидше за інших;
- пошук самостійних шляхів розв'язання завдань;
- наведення власних прикладів з вивчаючої теми;
- прагнення поділитися з дорослими й однолітками наявними знаннями;
- стійкість інтересу, прояв інтересу не пов'язаний з конкретною навчальною ситуацією.

Основними умовами розвитку даної форми пізнавальної активності є включеність пізнавальної діяльності в загальний контекст життя дитини з порушеннями зору, рівень і способи вираження пізнавальної активності дорослих (педагогів і батьків).

Також слід зазначити, що на ефективність забезпечення психолого-педагогічних умов формування пізнавальної активності дітей з порушеннями зору впливатиме врахування етапів її формування (О.Г. Брежнева) [1]:

Перший етап пов'язаний із виникненням інтересу до пізнання, основою чого є емоційний компонент пізнавальної активності. Роль емоційного компонента як першооснови для розвитку активності дітей посилюється у зв'язку з тим значенням, яке мають емоції і почуття у розвитку дитини з порушеннями зору, мотивації різних видів її діяльності, зокрема пізнання. Водночас у цьому процесі орієнтуватися лише на емоційний компонент недостатньо.

Другий етап пов'язаний із впливом активності на вольовий і змістовий компоненти. У дітей з порушеннями

зору повинні завдань, інші активним узагальнені абстрагувати пізнання тої

На *тре* вдосконален якостей дит ініціативнос

Ефекти порушення педагога фо активності, творчості у репродуктив

Отже, н зору на занят

Репроду якої досвід - використанн форма проя порушенням що в цьому можливості репродуктивн відіграє важк школі.

Пошуко видом, оскі самостійності порушенням дорослим) і Пошуки са: сприяють ді: варіантів ви: розмірковува:

зору повинні сформуватися самостійність під час виконання завдань, ініціативність у виборі рішень, які поєднуються з активним оволодінням дітьми розумовими діями — узагальненими способами обстеження предметів, здатністю абстрагувати та узагальнювати ознаки і відношення об'єктів пізнання тощо.

На *третьому етапі* робота педагога спрямовується на вдосконалення пізнавальної активності, окремих вольових якостей дитини з порушеннями зору — наполегливості, ініціативності тощо.

Ефективність розвитку мотивації активності дітей з порушеннями зору, безперечно, залежить від уміння педагога формування у вихованців більш складний вид активності, збільшуючи питому вагу самостійності і творчості у пізнанні за рахунок зменшення кількості репродуктивно-наслідувальних завдань.

Отже, на основі аналізу роботи дітей з порушеннями зору на заняттях можна виділити види їх активності:

Репродуктивно-наслідувальна активність, за допомогою якої досвід діяльності набувається дитиною за допомогою використання досвіду дорослого. Це найелементарніша форма прояву активності, проте в розвитку дитини з порушенням зору вона відіграє суттєву роль. Ураховуючи те, що в цьому виді активності об'єктивно закладені великі можливості для розвитку дитини з порушенням зору, репродуктивно-наслідувальна пізнавальна активність відіграє важливу роль у процесі її подальшого навчання в школі.

Пошуково-виконавська активність є більш складним видом, оскільки характеризується вищим ступенем самостійності. На цьому рівні активності дитині з порушенням зору необхідно прийняти завдання (поставлене дорослим) і самій відшукати способи його виконання. Пошуки самостійних способів розв'язання завдання сприяють діяльності не за зразком, аналізу можливих варіантів вирішення завдання, відкривають простір для розмірковування про зміст та умови діяльності, рівень

власних можливостей. Оволодіння дітьми з порушенням зору таким видом пізнавальної активності можна розглядати як значне досягнення. Показниками такої активності варто розглядати наявність у дитини інтересу до навчального завдання та процесу його виконання; самостійність у пошуку розв'язання пізнавального завдання та застосування знайдених способів його розв'язання в інших практичних ситуаціях; уміння помічати помилки у себе та інших дітей, аналізувати їх причини; здатність чітко формулювати запитання щодо змісту теми, що вивчається, виявляти ініціативу, самостійність у виборі правильного рішення.

Творча активність — найвищий рівень, оскільки цей вид пізнавальної активності передбачає вміння дитини з порушенням зору самостійно формулювати нове пізнавальне завдання, відшукувати нові, нетрадиційні, оригінальні способи його розв'язання. Зрозуміло, що цей вид активності можливо сформувати лише у тих дітей з порушенням зору, які відзначаються високим рівнем інтелектуального розвитку, тобто обдарованих дітей, яким притаманне прагнення до творчого пошуку в різних видах діяльності, зокрема і в пізнавальній.

Таким чином, пізнавальна активність упродовж усього життя є одним зі стрижневих моментів пізнавальної діяльності та головним чинником розвитку і самовдосконалення дитини з порушенням зору. Ефективність її розвитку та формування залежить від: створення відповідного інформаційного середовища, забезпечення безпосередньої участі дітей з порушеннями зору в пізнавальній діяльності, врахування відповідності форм та видів пізнавальної активності віковим нормам та особливостям розвитку дітей з порушеннями зору.

Література:

1. Брежнева О.Г. Формування пізнавальної активності у старших дошкільників / О.Г. Брежнева // Дошкільне виховання. — 1998. — № 2.
2. Земцова М.И. Обучение и воспитание дошкольников с нарушениями зрения. — М.: Просвещение. — 1978.

3.
наруше
1995.

4.
Т.И. Ша

УДК

ЕКС
ДИДАК

*Анот
перевірки
історичних
вивченого
раніше ви
оцінюванн*

*Ключ
навчально*

ЕКС
МЕТС
ІСТОРИ

*Аннот
проверке эд*

3. Обучение и коррекция развития дошкольников с нарушениями зрения / Под ред. В.А. Феокистовой. — СПб., 1995.

4. Шамова Т.И. Активизация учения школьников / Т.И. Шамова. — М.: Педагогика, 1982.

УДК 376.42:371.214

Ю. М. Косенко

аспірант лабораторії інтенсивної педагогічної корекції

Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДУ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР У ФОРМУВАННІ ІСТОРИЧНИХ ПОНЯТЬ В УЧНІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті описується педагогічний експеримент з перевірки ефективності методу дидактичних ігор у формуванні історичних понять в розумово відсталих школярів на етапі закріплення вивченого матеріалу та відстроченої перевірки на етапі повторення раніше вивченого навчального матеріалу, висвітлюються критерії оцінювання засвоєних учнями історичних понять.

Ключові слова: дидактична гра, експеримент, закріплення навчального матеріалу, повторення вивчених понять.

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНАЯ ПРОВЕРКА ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕТОДА ДИДАКТИЧЕСКИХ ИГР В ФОРМИРОВАНИИ ИСТОРИЧЕСКИХ ПОНЯТИЙ В УЧЕНИКОВ СПЕЦИАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Аннотация. В статье описывается педагогический эксперимент по проверке эффективности метода дидактических игр в формировании